

УДК:371.126.1.

DOI:10.58494/esai.23(7).2023.07

*Досматова Лира Абдыбахановна,**ИТЭИ, окутуучу**lira65458@gmail.com**Аккулдеева Нуриза Тажимырзаевна**Б.Осмонов атындагы ЖАМУ ЖАК,**окутуучу*

АЙРЫМ СӨЗДӨРДҮ КОЛДОНУУ ЧӨЙРӨСҮНӨ ЖАРАША ТАЛДОО ЖАНА ТИЛ МАДАНИЯТЫН ЖОГОРУЛАТУУНУН ЖОЛДОРУ

Аннотация: Бул макалада азыркы күндөгү жаштардын жана башка кесип ээлеринин Кыргыз тилинин арасына жаргонизмдердин аралашуусунун учурдагы абалы, бул азыркы жаштардын баарлашуу тили катары калыптаныуунун мазмуну жана мааниси, окуучулардын тил маданиятын жогорулатуунун ыкмалары жөнүндө сөз болот.

Түйүндүү сөздөр: Маданият, педагогикалык маданият, сленг, сленгдердин социалдык тобу, жаргон, Неологизмдер, вульгаризм, жүрүм-турум, сүйлөө маданияты, Кеп маданиятын калыптандыруу.

АНАЛИЗ НЕКОТОРЫХ СЛОВ В ОБСТОЯТЕЛЬСТВАХ УПОТРЕБЛЕНИЯ И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЯЗЫКОВОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация: В данной статье речь пойдет о современном состоянии смешения жаргонизмов среди современной молодежи и представителей других профессий в кыргызском языке, о содержании и значении этого языка как языка общения современной молодежи, о методах повышения языковой культуры учащихся.

Ключевые слова: культура, педагогическая культура, сленг, социальная группа сленга, жаргон, неологизмы, вульгаризм, поведение, культура речи, формирование культуры речи.

ANALYSIS OF SOME WORDS IN THE CIRCUMSTANCES OF USE AND WAYS OF INCREASING LINGUISTIC CULTURE

Annotation. This article will focus on the current state of mixing jargon among modern youth and representatives of other professions in the Kyrgyz language, on the content and meaning of this language as the language of communication of modern youth, on methods of improving the language culture of students.

Key words: culture, pedagogical culture, slang, social group of slang, jargon, neologisms, vulgarism, behavior, culture of speech, formation of culture of speech.

Жыйырманчы кылым тарыхчылар үчүн гана эмес, лингвисттер үчүн да абдан кызыктуу болду. Чындыгында, кыргыз тилинде масштабы жана натыйжалары боюнча укмуштуудай социолингвистикалык эксперимент жүргүзүлгөн десек болот. Жыйырманчы кылымдагы Кыргыз эли башынан өткөргөн эки чон социалдык силкинүү (революция жана кайра куруу) элге гана эмес, тилге да таасирин тийгизди.

Кыргыз тилинин учурдагы абалы бир дагы заманбап адамды кайдыгер калтыра албаган өзгөчө тынчсыздандырган көйгөй, бул азыркы жаштардын баарлашуу тили.

Тил-коомдун жашоосу жана өнүгүшү үчүн зарыл шарт, бул анын руханий маданиятынын элементи. А. И. Куприн: "Тил - бул элдин тарыхы. Тил-цивилизациянын жана маданияттын жолу. Ошондуктан, орус тилин изилдөө жана сактоо эч нерсе кыла турган бекер иш эмес. Орус тили чебер колдордо жана тажрыйбалуу ооздордо - сулуу, ырдоочу, экспрессивдүү, ийкемдүү, тил алчаак, шамдагай жана кенен" [1]. Орус тили дүйнөдөгү бай жана өнүккөн тилдердин бири болуп эсептелет. Албетте, бул сөздөр менен макул болбой коюуга болбойт, орус тили дүйнөдөгү бай жана өнүккөн тилдердин бири болуп эсептелет,

бирок Кыргыз тили да илимий техникалык прогрестин аркасында байып келе жатат десек жаңылышпайбыз, бирок азыркы дүйнөдө биз көбүнчө тескерисин байкайбыз: "классикалык", туура кыргыз тили күнүмдүк турмуштан чыгып, жөнөкөйлөштүрүлгөн, кээде жаргондук лексика менен алмаштырыла баштады. Азыркы күндөгү жаштарды ар кандай сүйлөө кырдаалдарында байкоо жүргүзүү менен, бири-бири менен баарлашууда жаштар да, кыздар да, студенттер да, мектеп окуучулары да көбүнчө сөгүнгөн сөздөрдү жана сөз айкаштарын колдонушат. Ал эми мындай тилдик каражаттарды пайдалануу максаты мазактоо же маектешти басынтуу эмес, жана көпчүлүк учурларда, алар бир гана сөз байламы катары колдонулат.

Жаштардын тил маданияты индивидуалдуу, ал эми тилди туура колдонуу адамдын стилине жана инсандыгына ээ болууну камтыйт. Бирок, көбүнчө индивидуалдуулукка умтулуу бардык акылга сыярлык чектерден өтөт.

Бүгүнкү күндө жаштар жаргону тил таануу факультеттеринде өз алдынча дисциплина болуп калышы мүмкүн. Жада калса феноменалдуу лингвистикалык сөздөрдүн эбегейсиз көп бөлүгүн камтыган жаштардын заманбап жаргону биздин жашообуздун ар кандай чөйрөлөрүнүн арасында кеңири жайылышы жана популярдуулугу менен тан калтырат. Бул көрүнүш "жаштар" жаргону "Сленг" - деп аталганы менен, аны жаш курагына да, социалдык колдонуу чөйрөсүнө да чектөөгө болбойт. Бул планетадагы адамдардын дээрлик бардык категориялары сүйлөйт. Бирок жаштардын жаргону көбүнчө өспүрүмдөрдүн (11-18 жаш) сүйлөгөн сөзүндө кездешет.

"Сленг" сөзүнүн өзү англис тилинен келип чыккан «slang» жаргон жана жаштардын диалектилеринин, оозеки жана күнүмдүк сүйлөөсүнүн жыйындысы катары жаштар сленгинин түшүнүгүн камтыйт [2]. Ушул түшүнүк менен бириктирилген жаштардын жаргон мүнөздөмөлөрүнүн бир нече жалпы мүнөздөмөлөрүн аныктоого болот:

-Сөздүн конкреттүү дарегин: маектеш айткандын маанисин калган адамдардан жашыргысы келгенде.

- Жаны бир жаштар тобунун компаниясына "кошулуу" максатында, сен алар сыяктуу жаштар сленгинде сүйлөгөн "өз" экенинди көрсөтүү.

- Убакытты үнөмдөө, сөздөрдү жөнөкөйлөтүү. Бул "жыланач" жана жай көрүнгүсү келбегендер үчүн.

- Бул жааттагы билимди "жаркыратуу" мүмкүнчүлүгү.

-Жаш көрүнүүгө аракет кылуу, же тескерисинче, өз жашынан улууло.

- Башкалардын көңүлүн өзүнө буруп, таң калтырууну каалоо.

Бул аныктамаларды жаштар жаргондорун колдонуунун негизги себептерине байланыштырса болот, алардын мисалдарын төмөндө карап көрсөк болот.

Сленгдердин социалдык тобу

Жалпы курактык топтун сленгизмдеринен тышкары, ар кандай иш-аракеттерге, социалдык статуска, жаштардын субмаданиятына, ишенимине, улутуна жана башка көптөгөн мисалдар бар. Сөздүгүндө 12000ден ашык сөз бар жаштардын заманбап жаргону мисалдардын тизмесин гана камтыбастан, жаргонду колдонуунун көптөгөн учурларына, түрлөрүнө жана формаларына бөлүнөт. Келгиле, жаштар терминдер сөздөрдүн сиздерге тааныш болгон тизмени мисал келтирели [3]:

1. **Компьютердик сленг:** *сисадмин*-системалык администратор, *лвл*-денгээл, *забанить* *этүү*-бөгөттөө, куймак (блины)-дисктер, *самын*-электрондук почта, *виндең*- "капеч" сыяктуу ийгиликсиздик: . ж.б.у.с.

2. **Студенттик сленг:** *степуха*-стипендия, *Гос*-мамлекеттик экзамендер, *автомат*-экзамен тапшырбай баа алуу, *Ботан* (*Ботаник*)- жакшы окуган же көз айнекчен студент, *Ботаникалык бак*-эн тырышчаак окуучулар даярдалган жай, *курсач*-курстук иш, *лаба*-лабораториялык иш, *куйруктар*-убагында аткарылбаган тапшырмалар ж. б.

3. **Түрмө жаргону:** *авторитет*-кадырлуу инсан, *блатной*-жергиликтүү тилде сүйлөөчү, *барыга*-камактагы коммерсант, *черт*-жагымсыз инсан, *обшак*-жалпы казына же

мүлк, *жанкечти*-өмүр бою соттолгон, *косяк*-жосунсуз жорук, *малява*-кат, *хавчик*-жей турган тамак ж. б.

4. *Дарыгерлердин жаргону*: *бэцэиник* - Б жана С гепатиттери менен ооруган инсан, *кээсница* - кесарево жолу менен төрөтүлгөн аял, *кесеренок*- кесерево жолу менен төрөлгөн ымыркай, *лыжачы* - балдак таянган оорулуу, *клиника* - клиникалык өлүм, *НЮ* - кыймылдабаган жаткан нерсе (комада жаткан бейтап) ж. б.

Ушул жана башка көптөгөн жаштардын жаргон сөздөрүн сөздүктөн көрө аласыз. Жаштар жаргону эч качан түгөнбөйт. Тескерисинче, сөздүгү тез эле толукталып жаткан жаштардын заманбап жаргону достор менен классташтардын гана эмес, баарлашуунун каражаты болуп калды. Көптөгөн үй-бүлөлөрдө балдары бар жаш ата-энелер бул туура эмес тил экенине карабастан, мындай сөздөр менен сүйлөшүшөт. Азыркы жаштардын сленгинин болушу жана өнүгүшү көбүнчө маданияттын жана социалдык түзүлүштүн, моралдык-адеп-ахлактык тарбиянын өнүгүшүнө жана башка көптөгөн факторлорго көз каранды. Жана, сыягы, биз "көчө" тилинде көпкө сүйлөшөбүз. Жаштар жаргонун азыктандыруучу элемент - баары жаңы, салттуу эмес же четке кагылган: музыка күйөрмандарынын жана баңгилердин сөзү, компьютердик жаргон жана шаардык тил, англис тили жана түрмө жаргону. Бул компоненттердин ар бири өз чөйрөсүнө, өз предметине ээ жана ошол эле учурда метафоралаштыруу үчүн кеңири талааны сунуштайт (*мени жуктобо* – компьютершиктердин, интернет блогерлер жаргонунан; *тоңут, сүйрөлүп* – наркоман баңгилердин жаргонунан). Адабий тилден алынган элементтер ойноок, ирониялык ачкычта кайра чечмеленет: *бул мага "по барабану"*, *озгочо мага тантакыр "параллелдүү"*, *мени бул боюнча оюм "үч бурчтук"* ж.б.у.с. Ичинде сөз жаргону, неологизмдер, башка тилден сиңирилген сөздөр, варваризмдер, вулгаризмдер, анын ичинде сөгүнгөн сөздөр, жаргонизмдер төмөнкү сөз топторун камтыйт.

Мисалы, төмөндө жаштар билим берүү мекемелеринде кеңири колдонгон сөздөр келтирилген [3-7]:

Студенттер колдонгон сөздөр:

- *Стуха, сттак, пенсия*-стипендия
- *класнуха* - класс жетекчиси
- *преп же препод*-окутуучу
- *комп*-компьютер
- *off top*-жаман жана кызыксыз тема
- *коендун сүйрөтүн тартуу*-сабактан качуу
- *студак*-студенттик билет
- *обицага*-жатакана
- *накаут*- алган баасы 2- дегенди билдирет
- зачетка*- сынактык китепче;
- Стаювка*- Ашкана;

Эс алуу, тамактануу, тамеки тартуу жана алкогольдук ичимдиктер:

- *ведешка*-арак, коктейль
- *тивасик*-сыра пиво
- *империа*-клубда эс алуу
- *чикн тикн* - баары жакшы
- *крутяк*-баары сонун
- *стрелок*- тамекини ар кимден сурап чегүүчү
- *нормас*-нормалдуу
- *братва*-достор
- *Кент*-достор
- *хавка*- тамак
- *магаз*-дүкөн
- *комок*- соода күркөөсү,
- *барыга*-банги каражаттарын таратуучу

Жана башка кандайдыр бир иш-аракетке, башкаларга байланыштуу сөздөр:

- таве*- Акча, алтын, филка
- *хата*- Үй
- *баары нулемет болот! же баары соса-сола болот!*- Жакшы болот! -
- *Харе* - Жетишет, токтот.
- *Хай!* - Салам!
- *Хайн* – Элге көрүнүүгө карата жасалган жорук.
- *Фейк* – жалган маалымат таркатуу.

Ок!- макул, жарайт.

Сленг-адабий эмес кептин бир түрү, негизинен жеке салыштырмалуу туруктуу социалдык топ тарабынан оозеки баарлашууда колдонулат, адамдарды кесибине же жашына жараша бириктирет.

Неологизмдер-азыркы коомдогу жаны сөздөр (по-любому, креатив, драйв). Башка тилден синирүү-бул бир тилдин башка тилдин сөзүн, сөз айкашын же маанисин өздөштүрүү процесси.

Вулгаризм-адабий лексикадан жана фразеологизмден тышкары элдик тилдин төмөнкү чегинде жайгашкан орой сөз жана же сөз айкашы. (хара, харя, морда, рожа, рыло).

Жаргон-айрым социалдык топтордун тили, тилди бөлүп-жаруу максатында жасалма жол менен түзүлгөн (кээде "жашыруун" тил), негизинен адамдар билбегендерге түшүнүксүз сөздөрдүн болушу менен айырмаланат. Жаргондун бир түрү - азыркы жаштардын сөзү, же жаргон. Жаштар чоңдорго караганда башкача сүйлөөнү каалашат, адаттан тыш сөздөрдү киргизишет: облом (ийгиликсиздик); кайфовать (ырахатты сезүү); приколдуу (кызыктуу); прикид (кийим) ж. б. Жаргондор өндүрүш, жаштар, кызыкчылыктар жана хоббиер боюнча топтордун жаргондору болуп бөлүнөт. Окуучулардын өндүрүштүк лексикасы окуу процесси менен тыгыз байланышта ("эжекешка" - мугалим, "лаба" - лабораториялык иш, "матем" - математика сабагы, "контра" - контролдук иш). 14 жаштан 25 жашка чейинки кыргыз тилинде сүйлөгөндөрдүн кыйла бөлүгү жаштар жаргону деп аталган бир нече жүз атайын сөздөрдү жана сөз айкаштарын курдаштары менен баарлашууда колдонушат. Студенттик жаштардын сүйлөгөн сөзүндө тил нормаларын сактабагандыгы менен байланышкан каталардын олуттуу саны байкалат. Нормалардын бардык түрлөрү бузулат:

- орфоэпикалык;
- грамматикалык;
- морфологиялык;
- синтаксистик.

Мунун баары сүйлөмдүн, тексттин стилистикасынын бурмаланышына алып келет. Жаштар жаргонун азыктандыруучу элемент-баары жаңы, салттуу эмес же четке кагылган: музыка күйөрмандарынын жана баңгилердин сөзү, компьютердик жаргон жана шаардык тил, англис тили жана ууру арга. Бул компоненттердин ар биринин өз чөйрөсү, өз предмети бар. Акыркы убакта жаштардын компьютердик оюндарга болгон кызыгуусу да байкалды. Бул дагы жаңы сөздөрдүн күчтүү булагы болду. "Жаштар жаргону" туруктуу эмес. Бир мода кубулушунун экинчисине өтүшү менен эски сөздөр унутулуп, алардын ордуна башкалар келет. Бул процесс өтө тездик менен жүрөт. Муундарды алмаштыруу процесси жүрүп жатат жана беш-жети жыл мурун модалуу жана күлкүлүү көрүнгөн сөздөр азыр эскиргендей сезилет. Мода өзгөрөт, коомдогу тенденциялар, кээ бир сөздөр тажатат.

Акыркы убакта сүйлөө, айрыкча оозеки сүйлөө, чет элдик сөздөрдү колдонуу менен тыгылып калды. Алар бизге көптөгөн жарнамалардан, соода ишканаларынын аталыштарынан, атүгүл телеберүүлөрдөн, журналисттердин сөздөрүнөн келишет. Азыркы жаштардын сүйлөгөн сөзүндө девальвацияланган лексиканын мынчалык кенири жайылышына эмне себеп болду? Биринчи кезекте акыркы үч он жылдыкта биздин өлкөдө болуп өткөн саясий, экономикалык жана социалдык өзгөрүүлөр. Бул, айрыкча, сөз жана басма сөз эркиндиги жарыяланган, цензура биротоло жок болгон (бирок коомдо оң ролду аткарган) жана демократияны көпчүлүк уруксат катары кабыл алган кайра куруу мезгили.. Демек, буга чейин тыюу салынган нерсе коомдун адеп-ахлактык мамилелери менен

кармалып, коомдун абалы оор учурда коомдо жайыла баштаган жана буга, баарынан мурда жаштарга таасир эткен. Телевидениеге, өзгөчө студенттер жана бардык жаштар арасында абдан популярдуу болгон ТНТ, МУЗ ТВ же MTV сыяктуу телеканалдарга көңүл буруу керек. Жаш жеткинчектердин телеберүүлөрүнүн лидерлеринин арасында «COMEDY CLUB», «Дом 2», ж.б. у. с., анда алып баруучулар жана катышуучулар эч кандай нормаларды, анын ичинде тилдик нормаларды сакташпайт. Эгерде жетилген аудитория мындай көрүнүштөргө Турмуштук тажрыйбалардан, калыптанган баалуулуктар системасынан, анын ичинде тилдик системадан улам азыраак дуушар болсо, анда Жаштар бул мааниде жүрүм-турум жана сүйлөө маданиятындагы көз караштардын көбүрөөк эркиндиги менен айырмаланат. Телевизорлордун экрандарынан чыккан "кеп кабыгын" көчүрүү жаштарга таасирин тийгизет, анын өнүгүшүнө өбөлгө түзбөйт, анын аң-сезимин примитивдештирет.

Сүйлөө маданиятын жогорулатуу жолдору

"Сөз маданияты" түшүнүгүн бир нече аспекттерден кароо керек: илим, сүйлөө сапатынын мүнөздөмөсү, окуу дисциплинасы.

1. Сүйлөө маданияты-тилди чебер колдонуу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу, кепти нормалдаштыруу көйгөйлөрү менен алектенген лингвистикалык илим.

2. Сүйлөө маданияты-бул заманбап тилдик нормаларды жана баарлашуу этикасын сактоо менен байланыштын тигил же бул кырдаалында коммуникативдик милдеттерге жетишүүдө эн чон натыйжаны камсыз кылууга мүмкүндүк берген тил каражаттарын ушундай тандоо жана уюштуруу.

Ошентип, үч компоненттери сөз маданиятынын маанисин аныктайт - ченемдик, байланыш, этикалык.

Жакшы сүйлөө мүнөздөмөсүнүн белгилери:

1. Кептин тууралыгы, б.а. белгилүү бир доордо кабыл алынган адабий-тилдик ченемдерге: айтылышына, акцентуациясына, грамматикалык формаларды түзүүгө жана колдонууга, сөз колдонууга ылайыктуулугу;

2. Тактык-сөздөрдүн маанисине толук ылайык колдонулушунан көрүнүп турган сүйлөөнүн коммуникативдик сапаты;

3. Айкындуулук-айтылгандарды адекваттуу түшүнүүнү камсыз кылган сүйлөө сапаты. Римдик чечендик мугалими Квинтилиан байыркы убакта: "сени түшүнбөй тургандай кылып сүйлөбө", - деп жазган.

4. Ылайыктуулук-сөздөрдүн жана сөз айкаштарынын максаттарга жана байланыш шарттарына дал келиши;

5. Сүйлөө логикасы, башкача айтканда, логиканын мыйзамдарына ылайык. Тилдин шалаакылыгы түшүнүксүздүктөн келип чыгат. "Сен эмнени түшүнбөсөң, эмне түшүнүксүз жана ошону айтасың; сөздөрдүн так эместиги жана чырмалышкандыгы ойлордун чырмалышкандыгын гана көрсөтөт" (Чернышевский);

6. Сөздүн жөнөкөйлүгү, башкача айтканда, каалоочулук, табигыйлык, чеберчиликтин жоктугу, муундун "сулуулуктары". "Фразанын шаан-шөкөтүнүн жана табигый эместигинин астында мазмундун боштугу жатат" (Л. Толстой);

7. Сөз Тазалыгы, башкача айтканда, адабий эмес, диалектилик, жаргон, элдик, адепсиз сөздөрдү алып салуу;

8. Кептин жандуулугу, б.а. калыптардын жоктугу; экспрессивдүүлүк, образдуулук, эмоционалдуулук;

9. Сөздүн эвфониясы, б.а. угуу үчүн жагымдуу үндүн талаптарына ылайык келиши, алардын үн тарабын эске алуу менен сөздөрдү тандоо [1].

Сүйлөө маданиятын жогорулатуу үчүн төмөнкү каражаттар жана ыкмалар бар:

1. Жаңы билимге ээ болуу, илимдин жана техниканын ар кандай тармактарынан маалыматтарды топтоо, мезгилдүү басмадан, радио жана телекөрсөтүү берүүлөрүнөн, илимий, публицистикалык, көркөм адабияттан маалымат алуу.

2. Тилдик горизонттун кеңейиши, тил жөнүндө билим;

3. Лексиканы байытуу;

4. Сүйлөө угууну өнүктүрүү. Кантип сүйлөгөнүн, сөздөрдүн кантип айтылганын, сөздөрдүн кантип колдонулганын угуу керек, б.а. кептин мазмунуна гана эмес, материалды тартуулоонун формасына, тилдик чеберчиликке, чечендик ыкмаларга да көңүл буруу керек;

5. Сүйлөө практикасы (маектешүү, сүйлөшүү, массалык аудиторияда сүйлөө, талкууларга катышуу ж.б.);

6. Сүйлөө техникасын өздөштүрүү. Сүйлөө техникасынын негизги элементтери-фонациялык (сүйлөө) дем алуу, үн (үн чыгаруунун туура көндүмдөрү) жана дикция (сөздөрдүн, муундардын, үндөрдүн айтылышындагы тактык даражасы). Жакшы коюлган үн, сүйлөп жатканда туура дем алуу, так дикция, кемчиликсиз айтылышы спикерге аудиториянын көңүлүн бурууга, сөздүн мазмунун угуучуларга эң жакшы жеткирүүгө, алардын ан-сезимине, фантазиясына, эркине таасир этүүгө мүмкүндүк берет. Сүйлөө техникасын өздөштүрүү сүйлөө тилинин бөлүктөрүнүн ортосундагы семантикалык байланыштарды жакшыраак жеткирүүгө жардам берет.

Сүйлөө аппаратынын иштешин камсыз кылуу үчүн адистер сунуш кылган реч көнүгүүлөрүн системалуу түрдө аткаруу керек.

7. Чечендик чеберчиликтин негиздери менен таанышуу;

8. Тексттерди талдоо. Тексттерди, маанилүү документтерди окуп жатканда, редактордун ролун аткарыңыз-текст жай, сөзмө-сөз окулат, айрым сөздөрдү жана сүйлөмдөрдү кандайча чечмелесе болорун, кандай ойлор түшүнүксүз экендигин аныктоого аракет кылат. Кыйынчылык-тексттин алсыз жактарын табуу.

9. Адабий тилдин нормасын өздөштүрүү-сүйлөө маданиятын өркүндөтүүнүн эң маанилүү шарттарынын бири;

10. Кеп байланыш технологияларын өздөштүрүү. Заманбап ишкер адам ар кандай сүйлөшүүлөрдү, сүйлөшүүлөрдү, презентацияларды, телефон сүйлөшүүлөрүн ж.б. уюштуруу жана өткөрүү методикасын өздөштүрүшү керек, ишкердик байланыштын эң типтүү кырдаалдарында жүрүм-турум стратегиясын жана тактикасын өздөштүрүшү керек.

11. Эпистолярдык жанрды өнүктүрүүнүз, кат жазыңыз, муунду курчутуңуз, өзүңүздүн стилинизди өнүктүрүүнүз. "Калем-чечендиктин мыкты жана мыкты жаратуучусу жана насаатчысы" (Цицерон);

12. Сүйлөө маданиятын өркүндөтүүнүн эффективдүү жолдорунун бири-сөздүктөр менен иштөө. Жогоруда айтылган сүйлөө маданиятын жогорулатуу ыкмалары жана каражаттары - бул өз сөзүн жакшыртуу боюнча студенттин ишинде өзгөчө критерийлер болуп саналат.

Кеп маданиятын калыптандыруунун маанилүү шарттарынын бири сөз байлыгын байытуу болуп саналат. Сиз үчүн "жаны" түшүнүктөрдү ийгиликтүү өздөштүрүү үчүн методикалык кенештерди аткарыңыз. Лексикалык запасты эркин колдонуу сөздөрдүн практикалык колдонулушунун белгилүү бир жыштыгын камтыйт.

Жеке сөздүктө аны бекемдөө процессиндеги ар бир сөз үч этаптан өтөт.

Биринчи этапты таануу жана кайра чыгаруу баскычы деп атоого болот, башкача айтканда, адам жаңы сөздү же сөз айкашын, анын маанисин үйрөнөт, ага туура жооп бере алат жана контексттик түрдө көбөйтө алат. Эквиваленттердин көптүгү изилденген сөздөрдү жана сөз айкаштарын өздөштүрүүгө жардам берет. Көп учурда адам сөздөрдү бир гана стилистикалык вариантында эркин колдонот жана башка синонимдик сөз айкашын колдонуу зарылдыгына туш болсо, кыйынчылыкка туш болот. Бул этапта перифраза көнүгүүлөрүн өз алдынча аткаруу сунушталат, жаңы сөздү белгилүү синоним менен алмаштыруу; жаңы сөздөрдү камтыган суроолор, жаңы сөздөргө таянуу менен тексттин мазмунун берүү. Жаңы сөздөр жана сөз айкаштары чет элдик катары жатталып, тексттин мазмунун кайра чыгаруу үчүн өзгөчө ачкыч катары кызмат кылат.

Экинчи этап, спикер жаңы сөздөрдү же сөз айкаштарын өз алдынча тандап алат, аларды берилген кырдаалда колдонот, жаңы сөздөрдүн синонимдерин тандайт, окуган же уккан материалды оозеки айтууда колдонот. Бул этапта окуучу мааниси боюнча туура сүйлөйт, бирок эстетикалык боегу жок, түшүнүксүз, түшүнүксүз.

Үчүнчү этап, жаңы сөздү бекемдөө - эн маанилүү, жоопкерчиликтүү, Чыгармачыл. Баяндамачы маектеш менен баарлашууда жаңы сөздөрдү жана сөз айкаштарын колдонуп, кырдаалды өз алдынча түзөт. Бул ыкма оозеки тилди ийгиликтүү өздөштүрүүгө өбөлгө түзөт [8,9].

Корутунду

Ар бир элдин жашоо-турмуштун ар кандай чөйрөлөрүндө муктаждыктарын канааттандыруу үчүн татыктуу жана керектүү тили бар. Улуттук маданият канчалык бай болсо, коомдун өнүгүү деңгээли ошончолук жогору болсо, ал өз улутунун негизги компоненттеринин бири болгон тилге ошончолук урмат - сый менен мамиле кылат. Эгерде тилге кам көрүүнүн маанилүүлүгүн эске алсак, анда сүйлөө маданиятынын абалын жакшыртуу толук мүмкүн. Бул үчүн: кыргыз тилине аяр мамиле жасоону пропагандалоо; сүйлөгөн сөздөрү коомчулуктун көңүл чордонуна түшкөн адамдарга эне тилине аяр мамиле жасоонун зарылдыгын түшүндүрүү; жалпыга маалымдоо каражаттарынын жетекчилерине жарыяланып жаткан тексттердин стили боюнча сапаттуу редактордук иштин зарылдыгын түшүндүрүү; классикалык адабиятты пропагандалоо; өсүп келе жаткан муунда эне тилге болгон сүйүүнү тарбиялоо. Бул көйгөйдү жылтырата албайсыз, Өзгөчө эч нерсе болбогондой түр көрсөтө албайсыз. Азыркы жаштар-жакынкы келечекте мамлекетти башкарып, турмуштун бардык чөйрөлөрүндө маанилүү маселелерди чече турган адамдар. Бул жаркын келечек, ал кандай болот, бул тууралуу азыртадан тынчсыздануубуз керек.

Пайдаланылган адабияттар:

1. https://ru.citaty.net/tsitaty/457335-aleksandr-ivanovich-kuprin-iazyk-eto-istoriia-naroda-iazyk-eto-put-tsiviliz/#google_vignette
2. С.И. Ожеров, Н.Ю. Шведова. Толковый словарь русского языка. <https://cyberlan.com.ua/wp-content/uploads/2015/07/Tolkovij-slovarj-russkogo-yazika.pdf>
3. http://modernlib.ru/books/zikov_nikita/kratkiy_slovar_fidovogo_dialekta/read/
4. <https://cyberlan.com.ua/wp-content/uploads/2015/07/Tolkovij-slovarj-russkogo-yazika.pdf>
5. <http://read24.ru/read/nikita-zyikov-kratkiy-slovar-fidovogo-dialekta/13.html#anch>
6. Бобахо, В. А. Социально-политические аспекты молодежной субкультуры // Вестник МГУ. Сер. 12. Политические науки. -2015. -№ 2. -С. 35-45.
7. Ефремова Т.Ф. Современный толковый словарь русского языка в 3т/- М.: АСТ: Астрель.-2013. -Т.3. -973 с.
8. Культура речевого общения: теория и практика:учеб.-метод. пособие / И.А. Ковынева, Е.В.Рубцова; ГОУ ВПО "Курск. гос. мед. ун-т", каф. рус. яз. и культуры речи. - Курск : [б. и.], -2010. -78 с
9. Сепир Э. Избр. труды по языкознанию и культурологии. Современное языкознание. - 2013. -96с.

